

vlastní představy o své generaci. Nejvýznamnějším zjištěním byl vysoký stupeň jednomyslnosti v názorech mládeže na sebe samu a její mimořádně optimistický přístup k životu bez ohledu na sociální postavení, pohlaví, vzdělání a bydliště respondentů.

V druhé kapitole jsou uvedeny výsledky několika empirických výzkumů mládeže. V rámci prvního výzkumu byly zjišťovány její životní plány (V. T. Lisovskij: *Životné plány mládeže*). Na základě analýzy výsledků uvedeného výzkumu mohl autor formulovat závěr, že životní plány mládeže jsou závislé na jejich sociálních podmínkách a že volba konkrétní životní orientace je do značné míry určena jak reálným sociálním postavením mládeže, tak i sociálním původem mladých chlapců a děvčát, kteří vstupují do života. Následující dva výzkumy jsou věnovány problematice volby povolání (V. N. Subkin: *Voľba povolania*; M. Ch. Titma: *Hodnoty, ktoré vplývajú na voľbu povolania*). Na Subkinově přístupu k dané problematice je cenná hlavně konfrontace osobních plánů mladých lidí s jejich skutečnou realizací v závislosti na jejich sociálním postavení. M. Ch. Titma ukazuje ve svém příspěvku potřebu výzkumů zjišťujících hodnoty související s volbou povolání, neboť socialistická společnost nabízí mladým lidem široké možnosti výběru budoucí životní orientace a je proto nutné poznat zcela konkrétní regulativní principy společenského a individuálního vědomí a vyvodit tak adekvátní závěry pro oblast sociální politiky. Příspěvky v této kapitole dokazují, jak největší sociologové, uplatňující důsledně marxisticko-leninskou koncepci mládeže, citlivě reagují na skutečné celospolečenské i specifické potřeby a zájmy mládeže. Interpretace výsledků výzkumů tak zpětně slouží zájmům společnosti v praktickém výchovném působení na mládež při formování jejího třídního vědomí.

Třetí kapitola je věnována problematice pracující mládeže. Autoři zde podávají informaci o některých výsledcích sociologického šetření mladých dělníků. Je zde především výzkum zaměřený na duševní rozvoj osobnosti mladého dělníka, provedený v leningradských průmyslových podnicích (A. S. Šajev: *Práca a problémy duševného rozvoja osobnosti robotníka*). Detailní a přesný způsob analýzy umožnil výzkumníkům vytřídit nejdůležitější faktory urychlující duševní rozvoj osobnosti. Následující příspěvek obsahuje rozbor motivačních faktorů směřujících ke zvyšování úrovně všeobecného vzdělání pracující mládeže (A. A. Kisselov: *K problému motivov zvyšovania úrovne všeobecného vzdelania mladých robotníkov*). Cenným přínosem pro tuto oblast sociologických výzkumů je, že se zde výzkumníci neomezili pouze na zjišťování jednotlivých komponent motivační struktury, ale zaměřili se také na analýzu podmínek, které jsou vytvářeny pro mladé lidi studující na večerních školách. Vysoce pozitivně působí v uvedených třech příspěv-

cích zřejmá orientace sovětských sociologů mládeže na praktickou použitelnost výsledků výzkumů v sociální praxi.

Poslední kapitola je zaměřena na problém socializace mládeže a je rozčleněna do tří příspěvků. Prvý je věnován otázkám volného času (A. C. Charčev — M. N. Putilev: *Voľný čas mládeže a jeho problémy*) a jsou zde shrnuty poznatky z výzkumu mládeže leningradských okresů. Autoři zde konstatují, že sféra volného času a jeho racionální zorganizování je jedním z nejdůležitějších aspektů při formování mladého jedince. Další příspěvek I. S. Kona analyzuje sociální stránku procesu pohlavního dospívání (*Pohlavné dospievanie ako sociálny problém*).

Konfrontuje některé buržoazní koncepce s marxistickým pohledem na tyto otázky, autor upozorňuje, že řešení problémů v této oblasti zůstává v rovině pouhého popisu a obsahuje mnoho nejasností. Poslední příspěvek je věnován otázkám prevence delikvence (V. V. Orechov — L. I. Spiridonov: *Mladost a otázky prevencie delikvencie*). Autoři, vycházející z marxistické teze o determinovanosti lidského chování, analyzují podmínky, které pomáhají odstranit nebo potlačit vznikající formy deviantního chování. Zároveň zdůrazňují, že boj proti kriminalitě mladých může být úspěšný pouze tehdy, bude-li součástí celostátních plánů rozvoje socialistické společnosti.

Závěrečná stať knihy (L. Macháček: *Sociológia mládeže v ZSSR*) informuje přehlednou formou o základních problémových okruzích, které jsou v centru pozornosti sovětské sociologie mládeže.

Tato kniha, která je dosud nejucelenějším pohledem na práci sovětských sociologů mládeže, obsahuje cenné informace nejen pro sociology, ale i pro pracovníky zabývající se výchovnými problémy mládeže v jejich konkrétní podobě. Kvalita všech příspěvků je zřejmým důkazem úspěchů sovětské sociologie v rovině teoretickopoznávací i praktickoaplikační. Závěrem lze konstatovat, že tato kniha, která představuje první pokus podat souhrnnou informaci o sovětské sociologii mládeže, je významným pomocníkem pro rozvoj československé sociologie mládeže nejen pro svůj kritický marxistický přístup k buržoazním koncepcím sociologie mládeže, ale i jako názorná ukázka, jak sovětská vědecká pracovníci řeší problémy v těsné návaznosti na problémy sociální praxe.

Zdena Čermáková

Rekrutacja młodzieży na studia wyższe (Přístup mládeže na vysoké školy)

Warszawa, PWN 1973, 357 s.

Ve dnech 21.—22. října 1971 se v Swidry Małe u Varšavy konala vědecká konference na téma *Přístup mládeže k vysokoškolskému vzdělání a procesy selekce*. Organizátorem konference byl Międzyuczelniany Zakład Badań nad

Szkolnictwem Wyższym. Všechny referáty přednesené na této konferenci a uveřejněné v recenzované publikaci (obsahující, což je v publikacích tohoto typu nezvyklé, i 80 stránek souhrnu velice cenných diskusních příspěvků) podávají doklad o velké pozornosti, jež je přístupu mladých lidí na vysoké školy věnována. Všechny 12 referátů vychází z výsledků výzkumů orientovaných na uvedené otázky a většina z nich reprezentuje více či méně zdařilý pokus o syntézu výsledků badatelské činnosti uplynulých zhruba 10 let. Silnou zbraní polské sociologie je velmi těsné spojení teorie s empirií a propracovanost konkrétních nástrojů poznávání. Tato skutečnost se promítá i ve většině referátů přednesených na konferenci a statí publikovaných v citovaném sborníku.

Na úvodní stať Z. Kietlińskiej *Systém rekrutaci na studia wyższe* (Systém přijímání na vysoké školy), otevírající v *obecnější rovině* problematiku, již byla na konferenci věnována pozornost a podávající obraz o současné situaci v Polsku, navazuje bezprostředně S. Kowalski v příspěvku *Stan i potrzeby badań nad selekcjami młodzieży na studia wyższe* (Současný stav a potřeby výzkumu v oblasti selekce a přístupu na vysokou školu) obsáhlu statí, v níž se záměrně nepokouší o shrnutí výsledků dosavadní výzkumné aktivity, ale „jen“ o její prezentaci v rovině zmapování problémů, jimž byla v uplynulých letech věnována pozornost. Kowalski analyzuje tuto výzkumnou aktivitu jak z hlediska její institucionalizace a obsahového zaměření, tak i z hlediska aplikovaných technik, v nichž monografie, typologie představují důstojné partnery šetření statistických. Podle Kowalského byla v počáteční fázi výzkumné činnosti věnována pozornost především různým aspektům výběru mládeže ke studiu na vysokých školách a postupně se rozšířila na zkoumání předcházejících fází vzdělání, na školu střední, později na školu základní a v posledních letech dokonce i na období předškolní, na otázky vlivu rodiny, mateřské školy a jeslí na formování budoucího uchazeče o studium na vysokých školách. Postupné rozšiřování „záběru“ našich polských kolegů je zcela logické a zákonité, neboť proces selekce začíná

již vstupem na základní školu (případně ještě dříve) a pokračuje po celé údobí školní docházky. Vstup na vysokou školu představuje již jen závěrečnou fázi selekce uchazečů o vysokoškolské studium. Kowalského stať nám podává velmi podrobný obraz o výzkumné aktivitě uplynulých let. Je z ní zřejmé i to, že se ani naši polští kolegové nevyhnuli značné duplicitě a nekoordinovanosti ve výzkumné činnosti, skutečností, které bývají průvodními jevy nejen hledání nového oboru a nových cest, ale především náhlého „objevení“ problému, kterému nebyla po dlouhou dobu věnována náležitá pozornost, a snah po rychlém zvládnutí tohoto problému.

Po stručné stati P. Niklewicze *Przegląd systemów rekrutacji na studia wyższe — próba klasyfikacji* (Přehled systémů přijímání na vysoké školy), v níž autor spíše uvažuje nad některými mechanismy přijímacího řízení na vysokých školách v různých zemích, než aby podal jejich ucelený a podrobný obraz a pokusil se o jejich srovnání, jsou ve sborníku publikovány tři výborné stati analyzující sociální determinanty procesu selekce, především selekce dětí v základní škole. E. Breikopfová v příspěvku *Niektóre uwarunkowania wyboru dalszych dróg kształcenia po szkole podstawowej* (Některé determinanty výběru forem vzdělávání, navazujících na základní vzdělání) se ve své stati zabývá a) odlišnou profesionální zaměřeností různých vrstev mládeže a jejími sociálními determinanty, b) pomocí, již je nutno zajistit těm mladým lidem, kteří stojí po skončení povinné školní docházky na prahu životně závažného rozhodnutí, c) zdroji informací o existujících možnostech dalšího vzdělávání, d) záměry mladých lidí a realizaci těchto záměrů. Autorčino zaměření na informovanost žáků základních škol o existujících možnostech, fungování jednotlivých informačních zdrojů a nástrojů pomoci při rozhodování bylo zřejmě motivováno výsledky rozsáhlého výzkumu žáků varšavských základních škol, ukazujícího na rozdíly mezi žáky rodičů s různým stupněm vzdělání (viz tabulka 1).
Současná základní škola neplní dostatečně svou informační funkci a tato skutečnost nejvíce postihuje ty děti, které jsou odkázány

Tabulka 1: Zájem o studium (%)

Vzdělání otce	Žák			Informace chybí
	chce dále studovat	nechce jít do žádné školy	není rozhodnut	
Neukončené základní	27,7	8,5	61,3	2,6
Ukončené základní	38,1	6,4	53,7	1,9
Neúplné střední	50,8	4,0	44,2	1,0
Úplné střední	58,6	1,5	38,7	1,2
Nedokončené vysokoškolské	75,5	0,6	22,6	1,3
Ukončené vysokoškolské	83,1	0,4	16,1	0,4

především na školu jako hlavní zdroj informací o existujících možnostech dalšího vzdělávání. Výzkum též potvrdil, že žáci základních škol mají jen velmi malý zájem o přímý přechod do pracovního procesu. Odmítání této alternativy zdůvodňují jak nezbytností vyššího vzdělání jako determinanty dobrého pracovního výkonu, tak i společenskou pozici vzdělaného člověka. Breitkopfová zjistila, že přechod ze základní školy přímo do pracovního procesu akceptují jako nezbytnost především děti samostatně hospodařících rolníků, které rezignují na možnost dalšího vzdělávání.

A. Bukowska-Józwicka ve svém příspěvku *Orientacja zawodowa dotycząca przygotowania młodzieży do wyboru szkoły wyższej* (Profesionální orientace a připravenost mladých lidí k volbě vysoké školy) věnuje pozornost především profesionálnímu poradenství, jehož funkci chápe velice široce. Úkolem profesionálního poradenství podle autorky není jen získávat nejčerstvější informace o existujících možnostech a předávat je mladým lidem, případně vyhledávat jedince potřebující pomoc a usměrňovat jejich volbu, ale formovat všechny žáky základních škol takovým způsobem, aby byli schopni činit uvědomělé a kvalifikované rozhodnutí, tj. aby představovali aktivní subjekty své volby.

Naši kolegové v Polsku věnují již řadu let pozornost systematickému zkoumání procesu selekce odehrávajícímu se v průběhu povinné školní docházky. Z tohoto hlediska je pro nás zajímavý příspěvek M. Jastrzębówé-Mrozické *Oceny szkolne jako czynnik różnicujący szanse podjęcia studiów* (Školní prospěch — činitel diferencující šance ke studiu na vysoké škole). Autorka nás ve své stati seznamuje s výsledky svého výzkumu zaměřeného na zjištění vztahu mezi prospěchem na základní škole a stupněm vzdělávacích aspirací sledovaných žáků i s výsledky řady jiných obdobných výzkumů. M. Jastrzębówá-Mrozická zkoumala jak žáky základních škol, tak i studenty středních všeobecně vzdělávacích škol a škol odborných, aby verifikovala jednak hypotézu, že školní prospěch dosahovaný na škole nižšího stupně je dobrým prediktorem výkonu na škole vyššího stupně, a dále hypotézu, že jen malý podíl dětí s výborným a velmi dobrým prospěchem rezignuje na studia na škole vyššího stupně. Zjistila například, že z žáků základní školy, kteří měli na vysvědčení známky 1 či 2, se 95 % hlásilo na některý typ střední školy, a z žáků, kteří byli v některém předmětu klasifikováni známkou 4, chtělo dále pokračovat ve studiu jen 20 %. Výkon dosahovaný na základní škole plnil funkci nástroje tvorby i korekce aspirací. (Podobně na vysokoškolské studium rezignovalo více než 85 % studentů výběrových středních škol, kteří byli zařazeni do nejhorší prospěchové kategorie.) Jastrzębówá-Mrozická si ve své práci položila i další otázku týkající se realizace vzdělávacích aspirací a prognostické hodnoty klasifikace ze

základní školy. Zcela logicky dospěla k závěru, že čím lepšího prospěchu student na střední škole dosáhl, tím vyšší byla pravděpodobnost jeho přijetí na školu vysokou. Současně zjistila, že už výkon dosahovaný na základní škole je vhodným prediktorem šanci k přijetí na vysokou školu. Z maturantů středních všeobecně vzdělávacích škol, kteří měli na základní škole průměr 2,5—3,0, se dostalo na vysokou školu 13 % (ze studentů středních odborných škol to bylo 8 %). Z maturantů středních všeobecně vzdělávacích škol s prospěchem na základní škole 1—1,4 se dostalo na vysoké školy 51 % (ze studentů středních odborných škol 36 %).

F. Januszkiewicz se v příspěvku *Egzamin wstępny do szkoły wyższej — próba zarysowania modelu optymalnego* (Přijímací zkouška na vysoké škole — pokus o nástin optimálního modelu) se zamýšlí nad funkcí nástroje výběru nejvhodnějších studentů vysokých škol, tj. přijímací zkoušky. Klade si v první řadě otázku, zde je tato zkouška ve své současné podobě schopna plnit všechny askriptivní funkce, tj. zda funguje jako nástroj a) výběru jedinců s vysokým stupněm pravděpodobnosti ukončení studia v předepsané době; b) výběru jedinců, u nichž je záruka, že po skončení studia budou „optimálním způsobem vykonávat své povolání“; c) výběru jedinců odpovídajících požadovaným sociálním a politickým kritériím.

Podle Januszkiewiczze není současná přijímací zkouška schopna tyto funkce plnit a představuje spíše jen nástroj limitace počtu uchazečů na požadovaný počet než nástroj kvalitní selekce. Januszkiewicz velmi kriticky hodnotí tu skutečnost, že v rozmezí 6 týdnů se musejí uchazeči o studium na vysoké škole podrobovat dvěma zkouškám před dvěma odlišnými komisemi (maturita a přijímací zkouška na vysokou školu), a klade si otázku, zda by nebylo vhodnější rozhodovat o přijetí uchazeče na vysokou školu na základě komplexního hodnocení, jehož součástí by byly: 1. standardizovaný rozhovor, 2. záznamový arch obsahující životopisné údaje, 3. průměr známek z posledních dvou ročníků střední školy, 4. testy vědomostí, 5. testy inteligence a struktury osobnosti.

Otázka volby optimálního nástroje výběru vhodných uchazečů je centrální otázkou i tří dalších statí recenzovaného sborníku (K. Migdał, *Metoda kompleksowej oceny przydatności kandydatów do szkół wyższych* — Metoda komplexního hodnocení uchazečů o vysokoškolské studium, W. Wiśniewski, *Wartość predyktywna kryteriów doboru młodzieży na studia wyższe* — Predikční hodnota kritérií výběru mladých lidí k vysokoškolskému studiu, M. Manturzevska, *Metodologiczne problemy prognozowania osiągnięć szkolnych* — Metodologické problémy prognóz studijního výkonu). Zatímco Manturzevska analyzuje různé problémy prognostiky, její možnosti i omezení spíše v rovině teoretické. Wiśniewski a Migdał předkládají výsledky svých vý-

zkumů, v nichž se pokusili o zjištění hodnoty jednotlivých prediktorů, aby shodně dospěli k závěru, že jejich hodnota je poměrně nízká a že žádný z uvedených prediktorů není schopen odpovídat způsobem postihnout kvalitu uchazečů o vysokoškolské studium. Migdal například uvádí výsledky v tabulce 2.

Tabulka 2: Hodnota prediktorů

Prediktory	Koefficienty korelace s kritériem	
	po 1. roce	po 11. roce
Přijímací zkouška	0,456	0,423
Maturitní prospěch	0,457	0,539
Úroveň obecných rozumových schopností	0,158	0,253
Indikátor — životopis, prostředí	-0,313	-0,383
Násobná korelace	0,610	0,702

Efektivitou preferenčních bodů se zabývá i V. Osiński v příspěvku *Zasada preferencji społecznej jako metoda przyspieszenia demokratyzacji wyższego wykształcenia* (Sociální preference jako nástroj urychlení demokratizace vysokoškolského vzdělání). Aplikaci preferenčních bodů považuje Osiński za nástroj demokratizace jen s malým vlivem, za nástroj, který koriguje strukturu především studentů 1. ročníků vysokých škol. Podle Osińského tkví jedna z hlavních příčin nedostatku vhodných uchazečů dělnického a rolnického původu v jejich nedostatečné ekonomické stimulaci. Děti dělníků a rolníků neaspírají na vysokoškolské studium, případně si nevolí výběrovou střední školu proto, že investice vložená do vzdělání má jen malou návratnost, a dále proto, že tato investice představuje zvláště pro početnější rodiny a rodiny s nižším příjmem investice s příliš dlouhou dobou návratnosti. Současný systém materiální pomoci (Osiński analyzuje systém stipendií, ubytování v kolejích, stravování v menzách atd.) neumožňuje řadě schopných dětí využít možnosti k získání vyššího vzdělání a zaměřuje jejich pozornost k učebním oborům či ke studiu na středních odborných školách.

V recenzované publikaci jsou ve zhuštěné formě předloženy výsledky několika desítek výzkumů pohlízejících z různých hledisek na problém, který je vážný a vysoce aktuální. Všem příspěvkům shodně prolíná myšlenka, že formální otevření šancí je jen jednou, i když základní komponentou demokratizace přístupu k vyššímu vzdělání, na niž však nelze demokratizaci redukovat. Sympatickým rysem všech příspěvků je mimo již uvedené těsné spojení teorie s empirií i vážnost a otevřenost, s níž se k diskutovaným otázkám

přistupuje. Vycházejí z poznání reálné, ničím nepříkrášlované situace, která autory znepokojuje a k jejímuž řešení cítí povinnost přispět. Cenným rysem příspěvků uveřejněných v citovaném sborníku je jejich obsahová serióznost. Všechny stati se zaměřují na „přístup k vysokoškolskému vzdělání“, žádná z nich nepřistupuje k tomuto fenoménu jen jako k vedlejšímu jevu jiné problematiky, o níž se autor hlouběji zajímá, tj. žádná stať nepředstavuje jen „vedlejší produkt“ jiné hlavní badatelské činnosti. Tato skutečnost svědčí mimo jiné o tom, že hlavním kritériem výběru autorů byla jejich dlouhodobá a systematická orientace na přístup mladých lidí na vysokou školu. V závěru lze jen poznamenat, že sborník prací nazvaný Rekrutacja młodzieży na studia výsše představuje zdařilou publikaci typu, jaký v ČSSR v současné době postrádáme, publikací, z níž je možné čerpat mnohé náměty i k naší výzkumné činnosti, neboť mnohé problémy, které řeší naši polští kolegové, jsou i našimi problémy.

Eliška Frejřová

W. Friedrich (vyd.): Methoden der marxistisch-leninistischen Sozialforschung (Metody marxisticko-leninského sociálního výzkumu)

Berlin, Deutscher Verlag der Wissenschaften 1971, 365 s.

Knih *Metody marxisticko-leninského sociálního výzkumu*, zpracovaná pod vedením prof. W. Friedricha, ředitele Ústředního ústavu pro výzkum mládeže v Lipsku, patří k základním pracím zabývajícím se problematikou sociologických výzkumů. Jednotlivé kapitoly byly napsány kolektivem výzkumníků, převážně spolupracovníků W. Friedricha.

Po úvodní kapitole, která je věnována obecným metodologickým principům sociálního výzkumu, následují příspěvky zabývající se otázkami sběru dat, škálovacích postupů, stanovení validity výzkumných postupů a statistického zpracování dat. Autoři se dále zabývají i některými speciálními problémy, jako je např. metodika časového snímku, panelové studie a otázky analýzy působení hromadných sdělovacích prostředků.

Úvodní kapitola, nazvaná *Některé filosoficko-metodologické otázky*, jejímž autorem je S. Bönisch z Lipské university K. Marxe, je věnována společenské odpovědnosti sociálních vědců, postavení společenských věd v socialistickém společenském systému, jejich významem při výstavbě socialismu, kdy jedním z cílů sociálního výzkumu musí být vytvoření podkladů pro prognózy, plánování a řízení společnosti. V této souvislosti potom autor zdůrazňuje nutnost vypracování vědeckých metod marxistického sociálního výzkumu, mají-li být výsledky výzkumné činnosti skutečným přínosem pro společenskou praxi. Řeší i otázku výstavby metodologického systému společenských věd. Zastává stanovisko, v němž metodologie je speciální filosofickou